

Een eenvoudig spel

Schaakverhalen

Een eenvoudig spel

Schaakverhalen

Paul van der Sterren

Redactie en vormgeving: Hanneke van Parreren
Foto achterflap: Harry Gielen
ISBN: 978 9465 3858 46
© 2026 Paul van der Sterren

Voorwoord

Dat er zo ontzaglijk veel over schaken geschreven kan worden heeft mij vanaf het moment dat ik het spel leerde kennen gefascineerd en gestimuleerd. Ik begreep al snel dat er een enorme literatuur over het schaken bestond, die bovendien voortdurend met nieuwe uitgaven werd aangevuld. Ik vond dat fantastisch. Boeken, tijdschriften, alles wat ik maar te pakken kon krijgen verslond ik. En het duurde niet lang voordat ik er zelf aan bij begon te dragen, want al op mijn dertiende publiceerde ik af en toe iets wat een partijanalyse probeerde te zijn in de rubriek Schaken met de Meester, een van de vele inmiddels verdwenen schaakrubrieken in een van de vele inmiddels verdwenen dagbladen uit die tijd: het *Dagblad voor Noord-Limburg*.

In de (vele) jaren die sindsdien verstreken zijn is noch mijn liefde voor de schaakliteratuur, noch de vloedgolf aan steeds weer nieuwe boeken verminderd. Aan dit laatste heeft zelfs de opkomst van het internet niets veranderd, sterker nog, het heeft alleen maar een nieuw podium voor ons, schaakschrijvers gecreëerd.

Want een schaakschrijver mag ik mezelf inmiddels wel noemen. Sinds ik in 2001 stopte als wedstrijdschaker heb ik bijna onafgebroken geschreven en gepubliceerd. Boeken, tijdschriften en sinds een jaar of vijftien ook het internet, geen medium is aan mijn schrijfdrift ontsnapt.

En nu is er dan dit boek, waarin ik columns en andersoortige artikelen heb verzameld die sinds mijn vorige schaakverhalenbundel, *Terug in het strijdperk* (2014), geschreven zijn. Ze zijn eerder gepubliceerd in de tijdschriften *SchaakMagazine*, *CaissaNieuws* en *MEC Magazine*, en op diverse websites, maar voor dit boek heb ik ze allemaal van een korte inleiding voorzien, deels om ze te actualiseren, deels om extra informatie toe te voegen, en deels omdat het gewoon leuk is om wat wijsheid achteraf te debiteren. Hiermee zijn al deze losse verhalen nu verenigd in wat voor mij toch nog altijd de hoogste trap van de schrijfwereld is: een boek. Ik doop het ***Een eenvoudig spel*** en wens het behouden vaart.

Inhoud

Voorwoord 5

De columns in SchaakMagazine 9

Een eenvoudig spel, maar... 11

Ton 12

Commentaar 13

Vorbereiding 14

Volwassen 15

Het inzicht van Johan Barendregt 16

Robert Schumann 18

Kandidaat 19

Een grande dame 20

Het Nederlands kampioenschap 21

Beroepsschaker 22

Eddie Scholl 23

Emanuel Lasker en de remisedood 25

Gewoon schaken 26

Wim Andriessen 28

De kampioen en de computer 29

Schaken een jurysport? 30

Bert Enklaar 31

Terug naar de intuïtie 32

Berry 2.0 33

Schaken een vechtsport? 34

Zomertoernooien 36

Car-Car 37

De ontroostbare schaker 38

Wijk aan Zee 40

Vladimir Kramnik 41

De schaker en de musicus 42

Ongelofelijk 44

Max Euwe 45

Fischer Random 47

Een raadsel 49

De schoonheid van het schaakspel 50

Na de zondvloed 51

Onze tragische schitterende back-up 53

Is schaken sport? 54

SchaakMagazine verliest, Beth Harmon wint 55

Gemengde berichten 56

Aan de ouders 58

De last van het wereldkampioenschap 59

The Boss 61
Het advies van Paulus 63
Carlsen-Nepomniachtchi 65
Over boeken en over geschiedenis 66
“Don’t mention the war!” 67
Het wereldkampioenschap 68

Losse bijdragen SchaakMagazine 71

De kampioen die nooit een titel kreeg 73
Hoe Grünfeld zijn been verloor 77
De juiste zet 78
Euwe-Aljechin 1935 80
Eeuwige Schaakverhalen 84
“Ik heb gedurende mijn hele leven een grote liefde voor het schaken gehad” 86

CaissaNieuws/Website Caissa 91

De kerk en de schaker 93
Het probleem topvorm 96
Schaken als pijnstillert 97
Magnus 99
Beschouwelijk stukkie 101
De ochtenden 103
De catalogusremise 105
Van blunder tot hoofdvariant 106
Drie vragen 109
De macht van het woord 111

MEC Magazine 113

Herinneringen aan Max Euwe 115
Herinneringen aan Max Euwe: de stille kracht 117
Aan het werk, Paul! 119
Euwe en Muhring 1972 121
Euwe als supporter 123
Hoe zou het toch zijn met Rudy Douven? 125
Frits Roessel, schaker en levensgenieter 128
Van oude dingen, de mensen, die voorbijgaan... 130

In Memoriam 133

Bert van de Kamp 135
Filip Goldstern 138
Rob Witt 140
Robbert van het Kaar 142

Evert-Jan Straat 143
Robert Hübner 145
Frank Clevers 149

Nawoord 151

De columns in SchaakMagazine

Augustus 2014 – Juni 2022

In augustus 2014 begon ik met een column voor *SchaakMagazine*, het tijdschrift dat sinds 1893 onder diverse namen “officieel orgaan van de Koninklijke Nederlandse Schaakbond” was en – helaas, helaas – in 2022 is opgeheven.

Zes keer per jaar een verhaaltje van 400 woorden, dat lijkt geen al te zware opgave, maar het was toch iedere keer weer een soort examen dat je aflegt. Wordt het wat? Is dit goed genoeg? Maar juist vanwege die stress was er na afloop ook altijd weer die tevredenheid. Geslaagd!

Meestal wist ik niet van tevoren waarover het zou gaan, maar dan ging ik gewoon zitten, opende mijn computer en een nieuw document en dan was de actualiteit toch altijd wel de bron van waaruit de inspiratie opwelde. Als geheel genomen zou je deze columns daarom ook wel als een stukje schaakgeschiedenis kunnen zien. Ze maken iets zichtbaar van wat er in de schaakwereld gaande was toen ik ze schreef. Daarbij wordt van de lezer geen schaaktechnische kennis verwacht. Mijn criterium was altijd: iedereen moet ze kunnen lezen. Er komen geen zettenreeksen of diagrammen aan te pas en het beschouwende element staat meestal sterk op de voorgrond.

Tijdgebonden onderwerpen tijdloos besproken, al zeg ik het zelf.

In deze eerste column stel ik me als het ware aan de lezer voor en betrek daar zelfs mijn relatie met mijn vader bij. Hij heeft, voor zover ik weet, nooit iets van me gelezen. Was dat uit desinteresse? Misschien wel, maar kwaad bedoelde hij dat zeker niet. Wat buiten zijn eigen belangstellingssfeer viel kwam er gewoon bij mijn vader niet in. Maar hij had er geen enkel probleem mee dat ik in mijn eigen sfeer mijn eigen gang ging.

Een eenvoudig spel, maar ...

Nuchter beschouwd is schaken een eenvoudig spel. Men leert de regels, wit doet een zet, zwart doet een zet en dat gaat een tijdlang zo door totdat er iemand mat staat of om andere redenen geen volgende zet meer kan of wil bedenken. Maar het wordt moeilijker wanneer geen van beiden de sukkel wil zijn die wordt mat gezet. Want op dat punt besef je onherroepelijk dat zomaar wat zetjes doen niet goed genoeg is. En wie *goede* zetten wil doen merkt dat daar een inspanning voor nodig is, een forse inspanning zelfs, zeker als de tegenstander zich ook niet onbetuigd laat. En wanneer die tegenstander dermate goede zetten gaat doen dat het gewoon niet leuk meer is, wordt het écht moeilijk. Maar tegelijk wordt het ook pas dan echt een mooi spel.

Ongeveer op deze manier probeerde ik ooit mijn vader uit te leggen wat de essentie van het schaakspel is en hoe iemand er toe kan komen om er zijn hele ziel en zaligheid in te leggen. Zonder succes. Hoe een spelletje spannend zou kunnen zijn wilde er bij deze volkomen praktisch ingestelde man niet in. Het is toch maar een spelletje?

Die onmogelijkheid om mijn vader uit te leggen waar ik mee bezig was, ging gepaard met heftige gevoelens van eenzaamheid, maar ook van bijzonderheid. Wow! Een wereld te hebben ontdekt die voor mijn vader blijkbaar niet zichtbaar is. Hier ben *ik* dus de baas. Mijn vader kan er niet eens binnenkomen, laat staan dat hij me zou kunnen corrigeren.

Wat wél indruk op hem maakte was dat ik er blijkbaar erg goed in was en dat ik er zelfs geld mee verdiende, net zoveel als hij met zijn nuchterheid, zijn techniek en zijn motoren. Zo werden we uiteindelijk toch min of meer elkaars gelijken en ontstond er een vorm van begrip, ook zonder dat we elkaar begrepen.

Maar deze drang, deze behoefte om aan niet-schakers uit te leggen wat het eigenlijk betekent een schaker te zijn, heeft me – net als het schaken zelf – nooit meer verlaten. Van schaker tot schrijver over het schaken, het is voor mij een natuurlijke stap geweest. Een eenvoudig spel, maar je raakt er nooit over uitgepraat.

Augustus 2014

Deze column opent met een korte verwijzing naar Kirsan Iljoemzjinov, een zakenman en politicus uit Kalmukkië, die van 1995 tot 2018 president van de FIDE was. In de verkiezing waarover het hier gaat “versloeg” hij niemand minder dan Garry Kasparov, die zich kandidaat had gesteld met de uitgesproken ambitie om een eind te maken aan de toenemende chaos en corruptie die de FIDE toen teisterden. Dat is hem dus niet gelukt. Vier jaar later zag Iljoemzjinov zich alsnog gedwongen om af te treden nadat in de Verenigde Staten sancties tegen hem waren ingesteld die het hem vrijwel onmogelijk maakten om nog als bestuurder te functioneren. Hoe prominent hij als FIDE-president ook was, inmiddels is hij alweer zo goed als vergeten.

Ton

Over de “herverkiezing” van Iljoemzjinov zeg ik niets. Per slot van rekening is het woeden van deze megalomaan altijd nog niet het ergste wat de mensheid overkomt. Buiten de schaakwereld richt hij eigenlijk weinig schade aan.

Maar het overlijden van Ton Timman, dát is een gebeurtenis die om woorden vraagt en ook om tranen. Ton, die in zijn jonge jaren bijna altijd in één adem werd genoemd met jonge broer Jan. Samen schuimden ze de weekendtoernooien af, samen verkenden ze de grenzen van hun mogelijkheden en samen zetten ze het Nederlands kampioenschap van 1972 naar hun hand, totdat ... op het allerlaatste moment een sprookje een nachtmerrie werd. Met nog één ronde te gaan stond Coen Zuidema bovenaan, maar hij leek te worden weggespeeld door Ton. Jan had een halfje minder dan Zuidema, maar hij won van Hans Böhm en op dat moment zag het er dus naar uit dat hij het kampioenschap door zijn broer op een presenteerblaadje kreeg aangereikt. Winst voor Ton betekende een ongedeelde eerste plaats voor Jan, remise een beslissingstweekamp. Het werd – de lezer voelt het aankomen – een dramatische nederlaag en dat was een klap die de schaker Ton waarschijnlijk nooit meer te boven is gekomen. In ieder geval boekte hij hierna geen vooruitgang meer, al kan dat ook iets met zijn studie te maken hebben gehad en met het feit dat hij niet was gezegend met hetzelfde echt grote talent en met de killersmentaliteit van zijn broer. Wel speelde hij nog een jaar of vijftien in de KNSB-competitie voor Desisco/Watergraafsmeer, waar ik in 1975 teamgenoot van hem werd en hem leerde kennen als een onconventioneel, intelligent en gevoelig mens. Hij bleef al die tijd een beetje een icoon voor me, een ster van de generatie vóór mij, iemand waar ik tegenop keek. Maar we hebben toch ook heel wat afgelachen.

Weet je nog, Ton, dat weekend in Gent, de sneeuw, de 10-0 en die in een bevroren vijver verdwenen auto van de wedstrijdleider? Nee, dat weet je nu niet meer. Maar ik weet het nog en zal het niet vergeten. En jou ook niet.

Oktober 2014

Een column uit de beginjaren van het fenomeen live online commentaar, dat inmiddels natuurlijk niet meer weg te denken is uit de schaakwereld. Destijds was het een spectaculaire innovatie, waarvan ik zeer onder de indruk was, en nog steeds denk ik dat dit een van de belangrijkste ontwikkelingen in de schaakwereld van de vroege eenentwintigste eeuw is geweest. Een echte verrijking.

Commentaar

De laatste ronde van het Univé Toernooi in Hoogeveen is in volle gang. In de twee tweekampen die dit jaar het toernooi bekronen staan de winnaars al vast, maar er is zeker geen sprake van inhoudsloze slotpartijen, want zowel in Jobava-Timman als in Giri-Shirov woedt een felle strijd. De aandacht van de twee commentatoren op de website, Jan Gustafsson en Francisco Vallego Pons, richt zich voornamelijk op de partij van Giri, die rechtstreeks vanuit de opening een moordende koningsaanval in handen lijkt te hebben gekregen. Wat ik zie is echter niet het oude, vertrouwde beeld van opgewonden stuurui-aan-wal, die elkaar met matvarianten om de oren slaan. Het verwarrende gevoel bekruipt me dat ze zelfs helemaal niet naar varianten lijken te zoeken. Ze kijken naar hun computerschermen en praten geanimeerd. Heel keurig en onderhoudend, maar zo onwerkelijk. Hebben deze twee grootmeesters dan geen *belangstelling* voor die superscherpe stelling? Beseffen ze niet dat de hele Sveshnikovvariant hier op instorten staat (nou ja vooruit, niet de hele Sveshnikov, maar toch)? Interesseert het schaken ze eigenlijk überhaupt nog wel?

Maar dan begrijp ik het. Gustafsson en Vallego geven hun commentaar vanuit de onuitgesproken basisgedachte dat de computer het in dit soort stellingen toch altijd beter weet. Menselijk commentaar is niet alleen overbodig, het is onwenselijk. Ze geven geen commentaar op de zetten, maar op het commentaar dat de computer geeft. Daarbij vertellen ze reuze interessante dingen, die me enorm bijpraten over de stand van zaken op het gebied van de hightech. Het gaat over hardware en software en over pre-Houdini preparation. De termen computerstelling en beyond human capacity vallen frequent. “We never think. We read out the computer evaluation” zegt Gustafsson nog. Ze krijgen gelijk. Shirov, in menselijk gezelschap toch een super-rekenaar, verliest totaal kansloos. Later bevestigt Giri hun diagnose, als hij in een interview zegt dat “some old computer” de situatie na 22.Kf1! blijkbaar nog in evenwicht vond, maar dat het volgens het nieuwste Beest toch echt heel goed is voor wit.

Some old computer! Wat zal het geweest zijn? Toch wel iets met een rating van ver over de 3000, schat ik. Maar de pointe lag dus voorbij zijn horizon en ja, ieder nieuw apparaat legt de horizon weer een paar zetten verder, dus dan ben je inderdaad nergens meer met je oude voorbereiding.

Angstaanjagend?

December 2014

Openingsvoorbereiding, een tijdloos onderwerp? Dat zou je in eerste instantie wel denken. Maar nu ik deze column anno 2025 nog eens lees gaan mijn gedachten toch direct uit naar het steeds meer op de voorgrond tredend Freestyle/Fischer Random/Chess 960 en denk ik de indringende gedachte 'hoe lang nog?'

Voorbereiding

Hoe bereid ik me voor? Wat moet ik weten voordat ik mijn openingszet doe en weet ik wel meer dan mijn tegenstander? Zulke vragen kunnen zwaar drukken op de gemoedsrust van een schaker die naar een partij toeleeft en gek genoeg wordt die druk naarmate je je beter voorbereidt alleen maar groter. Openingsvoorbereiding is een van de gevaarlijkste deelverslavingen binnen die ene grote verslaving die het schaken zelf is en vereist niet alleen werkkraft, maar vooral koelbloedigheid en zelfvertrouwen.

Het beste advies wat ik erover kan geven is dan ook: begin er niet aan (het op een na beste is: koop mijn boeken). Maar ik weet dat dit onzin is. Wie schaakt begint nu eenmaal iedere partij opnieuw vanuit de beginstelling en onvermijdelijk ga je vroeg of laat serieus over die stelling nadenken. En dat kan inderdaad zeer beklemmend zijn.

Maar misschien lukt het op om er eens op een heel andere manier naar te kijken. Een schaker die aan zijn openingen werkt lijkt op een musicus die zijn eigen composities uitvoert. Hij opereert op het raakvlak van twee verschillende aspecten van creativiteit. Al scheppend zal hij nooit uit het oog verliezen dat er grenzen zijn aan wat hij als uitvoerder kán, maar als uitvoerder zal hij juist weer de grenzen willen opzoeken van wat hij gecomponeerd heeft.

De beste voorbereiding legt je openingsspel dan ook zowel vast als niet vast. Vast, want je stopt pas met je voorbereiding als je voldoende zeker van je zaak bent. Niet vast, want er moet altijd ruimte voor improvisatie blijven, ruimte om af te wijken, te verbeteren en vooral om te kunnen reageren op onverwachte tegenzetten. Op dit punt gaan de wegen van de schaker en de musicus weer uiteen, want de laatste heeft geen tegenstander. Maar voor beiden is het van het grootste belang om, als het op de uitvoering aankomt, op vertrouwd terrein te zijn. Een goede openingsvoorbereiding levert niet zozeer gratis punten op (al zijn die natuurlijk nooit weg), maar verkent het terrein waarop je die punten aan het bord gaat *maken*.

Of niet natuurlijk, want er is veel onrecht in de wereld. Maar dat is weer een ander verhaal en bovendien maar goed ook, want ook als mijn opening mislukt wil ik wél nog kunnen winnen.

Februari 2015

Anish Giri, inmiddels al zo'n vijftien jaar Nederlands beste speler en niet meer weg te denken uit de wereldtop, is in Nederland eigenlijk altijd een beetje onder de radar gebleven. Maar dit is misschien vooral een kwestie van hoe je het schaaknieuws volgt. In de 'oude' wereld van kranten, tijdschriften en tv mag de belangstelling voor de schaaksport niet meer zo groot zijn, maar in de 'nieuwe' wereld van internet en social media is dat totaal anders en dáár is Anish een van de grote sterren. En in die wereld hoort iemand van zijn generatie natuurlijk ook gewoon thuis.

Volwassen

Ik heb toch heel wat interviews gelezen in mijn leven, maar zelden maakte er een meer indruk op me dan dat met Anish Giri in het vorige nummer van *Schaak-Magazine*. Zo nuchter, maar absoluut niet saai of nietszeggend. Zo vol zelfvertrouwen, maar zonder een spoor van arrogantie. Zo eerlijk en open, maar zonder dat me ook maar een ogenblik de gedachte bekruipt: stop, dit wil ik niet weten. Zo sprankelend ook – wat is schaken toch mooi als je twintig bent.

Eigenlijk kan ik er maar één kwalificatie voor bedenken: volwassen. Nooit eerder hoorde ik een schaker zo volwassen praten over zichzelf.

Zesde op de wereldranglijst: hij relativeert ("Het verandert elke dag"), maar zonder iets aan zijn prestatie af te doen. Hij geeft een inkijkje in het hoofd van de moderne topspeler (Vraag: "Voel je je al een stabiele top-10 speler?" Antwoord: "Tegenwoordig voelt bijna niemand zich een stabiele top-10 speler"). Hij geeft wezenlijke psychologische inzichten ("Karjakin is een heel defensieve speler en tegen dat type speler verlies je je gevoel voor gevaar") en plotseling begrijp ik – eindelijk! – het geheim van oud-wereldkampioen Petrosjan. Hij verbluft de interviewer (Gert Devreese) met de mededeling dat hij niet jong meer is ("Ik ben al 20"), niet koket, niet kinderlijk naïef, maar gewoon volkomen juist en bovendien van cruciaal belang voor een goed begrip van zijn positie tussen de andere toppers. Op het verwijt dat hij te weinig risico zou nemen legt hij geduldig uit dat er een verschil is tussen risico nemen en in vorm zijn, tussen speelstijl en ambitie.

En dan de manier waarop hij over de verhoudingen in Nederland praat! Zo realistisch, zo nuchter en zo totaal zonder enig vertoon van superioriteit. Het is gewoon een verademing.

Maar wat misschien nog het meest indrukwekkend is: zoals hij koeltjes stelt dat hij wereldkampioen wil worden en daar meteen ook het juiste recept voor geeft. "Ik neem het van dag tot dag". Dat hoor je mensen wel vaker zeggen, maar Anish legt uit wat het in de praktijk betekent: morgen je partij willen winnen en dan weer en dan weer, totdat je ten slotte ook de kampioen verslagen hebt. Moeilijk, maar duidelijk en niet zonder humor.

Het is een en al volwassenheid, een kwaliteit die in Nederland schaars is. Anish brengt het ons. Waarlijk, een geschenk uit het oosten.

Deze column heeft nooit in SchaakMagazine gestaan, wel op mijn website. Hij is geïnspireerd door mijn conflict met de toenmalige hoofdredacteur, die zoals de bekende literatuurcriticus Kees Fens het in een soortgelijke situatie uitdrukte "niet met zijn vingers van mijn kopij af kon blijven". Nadat dit enkele keren gebeurd was had ik er in de zomer van 2015 genoeg van en beëindigde ik mijn medewerking aan het blad. Vrij kort daarna werd deze hoofdredacteur opgevolgd door iemand met wie ik het heel wat beter kon vinden en kon ik weer 'gewoon' verder met mijn columns. Maar mijn woede moest ik toch even kwijt.

Het inzicht van Johan Barendregt

De redenen die mensen wel opgeven waarom ze schaken zijn ontelbaar en het zou me niet verbazen als er zelfs evenveel redenen zijn als schakers. Een van de meest indringende die ik ooit tegenkwam was die van Johan Barendregt, van 1962 tot aan zijn dood in 1981 hoogleraar psychologie en tevens een van de beste schakers van Nederland tussen pakweg 1945 en 1970. In een gesprek met Max Pam, in 1975 gepubliceerd in de prachtige interviewbundel *De zuiverste liefde is die tussen een man en zijn paard*, legde hij uit wat hem zo aantrok in de schaakwereld en wat hem motiveerde om naast zijn drukke en boeiende baan óók op hoog niveau te blijven schaken. 'Het is je eigen schuld als je verliest. Het is een eerlijke wereld. Niemand kan praatjes maken, of een grote mond opzetten want de resultaten tellen.' In zijn vakgebied, vertelde hij, was dat totaal anders omdat 'het niet zo gemakkelijk na te gaan is wie goed is in zijn vak en wie niet'. Wie de grootste mond heeft komt een heel eind. Ook zijn eigen functioneren als psychoanalyticus viel voor hem in die categorie. 'Dan heb je altijd gelijk. Je verliest nooit.'

Ik was negentien toen ik dit voor het eerst las en eigenlijk kan ik het toen nog niet begrepen hebben. Maar toch, ik heb het al die tijd wel onthouden, dus eigenlijk kan ik het ook niet *niet* begrepen hebben. Ik moet in zijn analyse hebben herkend waarom de schaakwereld ook voor mij zo'n prettige wereld was, een veilige wereld. Achter het schaakbord ben je niet in contact met en dus veilig voor een hele categorie mensen die je in de gewone wereld het leven zuur maken: leraren of leidinggevendenden met een veel te hoge dunk van zichzelf, oncollegiale collega's, ambtenaren die weigeren om achter hun punten en komma's vandaan te komen, enfin, iedereen kan zich er wel iets bij voorstellen. Domheid en arrogantie vind je overal. Waar je *niet* veilig voor bent is je tegenstander, maar de strijd tegen hem is een eerlijke strijd, die je op zijn ergst achterlaat met het besef een fout te hebben gemaakt, niet met het machteloze gevoel oneerlijk of incompetent behandeld te zijn.

Sinds ik gestopt ben met wedstrijdschaak loop ik weer vaker tegen zulke mensen op. Het doet me soms terugverlangen naar die harde, maar eerlijke strijd op het schaakbord waar alleen de sterkste kan winnen en waar het 'bezit' van enkel een machtspositie niet voldoende is. Maar die tijd ligt achter me en misschien is dat maar goed ook. Zo kom je er tenminste nog eens achter *waarom* je je al die tijd, ondanks